บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมา

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้เคยจัดทำการสำรวจลักษณะทางประชากรและสังคมของชุมชนแออัดมาแล้ว 2 ครั้ง คือ ในปี พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2541 โดยในปี พ.ศ. 2537 ได้ดำเนินการสำรวจในกรุงเทพมหานครเป็นครั้งแรก และในปี พ.ศ. 2541 เป็นการสำรวจในจังหวัดปริมณฑลและภาคต่าง ๆ โดยใช้กรอบตัวอย่างจากการเคหะแห่งชาติ ซึ่งในการเลือกตัวอย่างในการสำรวจระดับภาค ได้เลือกจังหวัดที่มีจำนวนชุมชนแออัดมากสามอันดับแรกของแต่ละภาค

สำหรับปี พ.ศ. 2549 ได้ปรับนิยามและเปลี่ยนขอบข่ายการสำรวจไปจากเดิมที่สำรวจเฉพาะชุมชนแออัด เป็นการสำรวจ “ชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง” โดยจะครอบคลุมทั้งชุมชนแออัด ชุมชนเมือง และชุมชนชานเมือง เนื่องจากการพัฒนาประเทศทำให้เกิดแรงงานเคลื่อนย้ายเข้าสู่แหล่งงาน เช่น เมือง และเขตโรงงานทั่วประเทศ และก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเพิ่มขึ้น ควบคู่กับปัญหาที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงเกิดชุมชนหลายลักษณะ ในการสำรวจครั้งนี้ ได้จำแนกชุมชนตามกรอบตัวอย่างของการเคหะแห่งชาติ ซึ่งชุมชนในความหมายของเทศบาลก็ต่างไปจากชุมชนของการเคหะแห่งชาติ แต่ก็มีบางชุมชนซ้อนกันอยู่ ผู้ต้องการศึกษาสามารถตรวจสอบได้จากแหล่งข้อมูลดังกล่าว

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูล ลักษณะทางประชากร การศึกษา การทำงาน การย้ายถิ่น การดูแลเด็กเล็ก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ และเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น

2. เพื่อศึกษาลักษณะการอยู่อาศัยของครัวเรือนในชุมชน เกี่ยวกับลักษณะของที่อยู่อาศัย การได้มาและการครอบครองที่อยู่อาศัย ตลอดจนการมีและการใช้สาธารณูปโภค

3.เพื่อศึกษาข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนปัญหาและความช่วยเหลือที่ต้องการของชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง

1.3 ประโยชน์

1.เพื่อให้ได้ภาพรวมของลักษณะชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมืองสำหรับนำไปใช้เป็น แนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง ทั้งของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้ที่อยู่ในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการได้รับบริการที่จำเป็นพื้นฐานต่าง ๆ ของรัฐ

1.4 ขอบข่ายและคุ้มรวม

ขอบข่ายและคุ้มรวมของการสำรวจ คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตั้งอยู่ในชุมชนแออัด ชุมชนเมือง และชุมชนชานเมือง ของ 19 จังหวัด ต่อไปนี้คือ

1. กรุงเทพมหานคร
2. ปริมณฑล คือ นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร
3. ภาคกลาง คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยองและสระบุรี
4. ภาคเหนือ คือ เชียงราย เชียงใหม่ และนครสวรรค์
5. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ขอนแก่น นครราชสีมา และอุบลราชธานี
6. ภาคใต้ คือตรัง ภูเก็ต และสงขลา

1.5 ระเบียบวิธีและการดำเนินการสำรวจ

ใช้ระเบียบวิธีการสำรวจด้วยตัวอย่าง (Sample Survey Method) โดยแผนการสุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบ Stratified Two-Stage Sampling

ในการสำรวจครั้งนี้ จะใช้วิธีการส่งเจ้าหน้าที่ของสำนักงานสถิติแห่งชาติออกไปสัมภาษณ์ครัวเรือนที่เลือกเป็นตัวอย่างโดยจะได้มีการประสานกับผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนก่อนเข้าไปปฏิบัติงานเก็บรวบรวมข้อมูล ในระหว่างวันที่ 13 – 22 พฤษภาคม 2549

1.6 ข้อมูลที่เก็บรวบรวม

1. ลักษณะทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา สถานภาพสมรส การศึกษา การทำงาน อาชีพ

2. การย้ายถิ่น ได้แก่ สถานที่เกิด ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน เหตุผลที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน

3. การดูแลเด็กเล็ก (0 - 5 ปี) ในครัวเรือน ความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคเอดส์ และเพศสัมพันธ์ของเยาวชน (13 – 24 ปี)

4. กิจกรรมของสมาชิกในครัวเรือน ได้แก่ การใช้เวลาว่างของเด็กและเยาวชน การติดตามข่าวสาร การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน การทำบัญชีครัวเรือน

5. ลักษณะที่อยู่อาศัย การได้มา สถานภาพการครอบครอง การใช้เชื้อเพลิงและสาธารณูปโภค และสิ่งของที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ (Wealth Index)

6. เศรษฐกิจในครัวเรือน ได้แก่ รายได้สุทธิของครัวเรือน หนี้สิน แหล่งเงินกู้

7. ปัญหา และความช่วยเหลือที่ชุมชนต้องการ

1.7 การเสนอผล

จัดทำรายงานผลการสำรวจ ดังนี้

1. รายงานผลเบื้องต้น
2. รายงานผลฉบับสมบูรณ์
   - ฉบับกรุงเทพมหานคร

- ฉบับจังหวัดปริมณฑล
- ฉบับจังหวัดในภูมิภาค

1.8 คำนิยาม

1) ชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง

โครงการสำรวจลักษณะทางประชากรและสังคมของชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมืองพ.ศ. 2549 (สช.49) มีขอบข่ายการสำรวจครอบคลุมชุมชน 3 ประเภท คือ ชุมชนแออัด ชุมชนเมือง และชุมชนชานเมือง ตามนิยามการสำรวจของการเคหะแห่งชาติ ดังนี้

ชุมชนแออัด หมายถึง บริเวณพื้นที่ ที่ส่วนใหญ่มีที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ไร้ระเบียบและชำรุดทรุดโทรม ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หรือที่อาศัยอยู่รวมกัน โดยมีความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย และความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย และมีปัญหาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงในการอยู่อาศัย

ชุมชนเมือง หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยค่อนข้างหนาแน่น ลักษณะการอยู่อาศัยส่วนใหญ่มักเป็นบ้านและที่ดินของตนเอง หรือ บ้านของตนเองที่ดินเช่า สภาพด้านกายภาพและระบบสาธารณูปโภคค่อนข้างดี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เป็นทางการ

ชุมชนชานเมืองหมายถึง ชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนกระจายตามที่ทำกินเป็นกลุ่ม ๆ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพต่อเนื่องที่สัมพันธ์กับเกษตรกรรม สภาพบ้านเรือนค่อนข้างทรุดโทรมแต่ยังไม่หนาแน่น ขาดระบบสาธารณูปโภคที่ดี

ทั้งนี้ในการสำรวจความเป็นชุมชนผู้มีรายได้น้อยของการเคหะแห่งชาติ ได้กำหนดนิยามลักษณะชุมชน และขนาดของชุมชนที่สำรวจไว้ดังนี้

ลักษณะชุมชนที่สำรวจ

การพิจารณาว่าชุมชนไหนอยู่ในข่ายที่จะสำรวจ อาจดูได้จากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (ซึ่งควรจะมีอย่างน้อย 2 ข้อ)

1. **สภาพด้านกายภาพ** บ้านเรือนหนาแน่น สภาพบ้านเป็นที่อยู่ของผู้มีรายได้น้อย เช่น หลังเล็ก ไม่มั่นคง ทรุดโทรม ถนนทางเท้า ทางเดินแคบ เป็นทางไม้ ทางปูน น้ำขังไม่มีทางระบายน้ำ
2. **สภาพการอยู่อาศัย** อาศัยอยู่ในที่ไม่ใช่ของตนเอง เช่น ที่สาธารณะ ที่เช่ารัฐ ที่เช่าเอกชน ที่ริมน้ำ เชิงเขา ฯลฯ (ส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับสภาพด้านกายภาพ ตามข้อ 1)
3. **ลักษณะอาชีพ** ส่วนใหญ่เป็นอาชีพที่ไม่เป็นทางการ เช่น รับจ้างทั่วไป ค้าขายหาบเร่แผงลอย รับงานมาทำที่บ้าน ฯลฯ (อาจมีเครื่องมือทำกินวางให้เห็น เช่น รถเข็น เพิงทำงาน รถซาเล้ง)
4. **ความสัมพันธ์ทางสังคม**คนที่อยู่อาศัยรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกัน มีกิจกรรมต่าง ๆร่วมกัน เช่น ทำบุญประเพณี กิจกรรมพัฒนา ฯลฯ ซึ่งขอบเขตการเป็นชุมชนสามารถดูได้จากความสัมพันธ์ เช่น พื้นที่บริเวณถนน 2 สาย ซึ่งอาจเป็นชุมชนเดียวกันทางกายภาพ แต่คนที่อยู่อาจนับว่าเป็นชุมชนเดียวกันเฉพาะผู้ที่อยู่หลังตึกแถว (ไม่นับรวมผู้อยู่ตึกแถว) เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่เมืองต่าง ๆ จะมีกำหนด “ชุมชน” ไม่เหมือนกัน เทศบาลส่วนใหญ่จะแบ่งชุมชนโดยพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะการอยู่อาศัยหลากหลาย ทั้งที่เป็นตึกแถว อาคารพาณิชย์ ชุมชนแออัด บ้านเล็ก ๆ ที่เป็นที่อยู่ของผู้มีรายได้น้อย เช่น บางชุมชนมีบ้าน 500 หลัง แต่เป็นชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่ผู้อยู่อาศัยรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกันเฉพาะที่อยู่ในที่เช่าหลังตึกแถว ประมาณ 100 หลัง ในการสำรวจจะสำรวจเฉพาะชุมชนที่มีรายได้น้อย 100 หลัง แต่ก็ได้เก็บข้อมูลชุมชนตามที่เทศบาลแบ่งประกอบกันด้วย

ขนาดชุมชนที่สำรวจ

เกณฑ์การเป็นชุมชนในส่วนของขนาดชุมชน ควรจะมีการอยู่อาศัย 15 หลังคาเรือนขึ้นไป แต่ในกรณีที่มีกลุ่มบ้านย่อย ๆ ซึ่งมีสภาพเป็นที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองหรือผู้มีรายได้น้อย เช่น ที่บุกรุกหลังริมคลอง ริมทางรถไฟ บ้านแถวให้เช่า ฯลฯ แม้จำนวนจะไม่ถึง15 หลังคาเรือน ก็ให้สำรวจและบันทึกแบบสำรวจข้อมูลชุมชนด้วย เพื่อจะได้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับการอยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเมืองนั้นทั้งหมด สำหรับชุมชนที่มีข้อมูลเดิมอยู่แล้วบางส่วนให้มีการสอบถามข้อมูลใหม่ เพราะข้อมูลจะมีการเปลี่ยนแปลง (อาจมีการขยายขอบเขตการนับเป็นชุมชนแตกต่างกัน มีการย้ายไปแล้วบางส่วน ฯลฯ)

2) **อายุ**

หมายถึง อายุเต็มปีบริบูรณ์นับถึงวันคล้ายวันเกิดครั้งสุดท้าย

3) **สถานภาพสมรส**

หมายถึง ความผูกพันระหว่างชายกับหญิงในการเป็นสามีภรรยา แบ่งได้ดังนี้

1. **โสด** ได้แก่ ผู้ที่ยังไม่เคยสมรส

2. **สมรส** ได้แก่ ผู้ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาไม่ว่าจะได้ทำการสมรสกันถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม และแม้ว่าระหว่างไปทำการสำรวจทั้งสามีและภรรยาจะไม่ได้อยู่ด้วยกัน**แ**ต่ยังมีความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยากันอยู่ เช่น สามีไปทำงานต่างจังหวัดหรือไปทำงานต่างประเทศก็ถือว่ายังสมรสกันอยู่

3. **หม้าย/ม่าย** ได้แก่ ผู้ที่คู่สมรสได้ตายไปแล้ว และขณะนี้ยังไม่ได้สมรสใหม่

4. **หย่า** ได้แก่ สามีภรรยาที่หย่ากันโดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว

5. **แยกกันอยู่** ได้แก่ ผู้ที่มิได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว แต่ยังไม่ได้หย่ากันตามกฎหมาย รวมทั้งผู้ที่ไม่ได้สมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่ได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว

6. **เคยสมรสแต่ไม่ทราบสถานภาพ** ได้แก่ ผู้ที่สมรสแต่ไม่ทราบว่าเป็นสถานภาพใดแน่

4) **ระดับการศึกษาสูงสุดที่เรียนจบ**

หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับ (ไม่รวมวิชาชีพระยะสั้นที่ไม่มีวิชาสามัญสอน เช่น ตัดผม ตัดเสื้อ ซ่อมวิทยุ เป็นต้น)

1. **ไม่เคยเรียน** หมายถึง บุคคลที่ไม่เคยเข้ารับการศึกษาในโรงเรียน หรือไม่เคยได้รับการศึกษา

2. **ก่อนประถมศึกษา** หมายถึงบุคคลที่สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 หรือชั้น ม.3 เดิม)

3. **ประถมศึกษา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปัจจุบัน หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 หรือชั้น ม.3 เดิมขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

4. **มัธยมศึกษาตอนต้น** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ชั้น ม .3 ปัจจุบัน มศ.3 หรือชั้น ม.6 เดิมขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

5. **มัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษา ประเภทสามัญศึกษาตั้งแต่ชั้น ม.6 ปัจจุบัน ม.ศ.5 หรือชั้น ม.8 เดิมขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับ การศึกษาที่สูงกว่า

6. **มัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทอาชีวศึกษาหรือวิชาชีพที่เรียนต่อจากระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าโดยมีหลักสูตรไม่เกิน 3 ปี หรือประเภทวิชาการศึกษา (การฝึกหัดครู) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าขึ้นไป แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

7. **ปวส. ปวท. อนุปริญญา** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาประเภทอาชีวศึกษา หรือวิชาชีพเทคนิคที่เรียนต่อจากระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า โดยภาคปกติมีหลักสูตร 2 ปี แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

8. **ปริญญาตรี** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาโดยได้รับวุฒิปริญญาตรี แต่ไม่สำเร็จระดับการศึกษาที่สูงกว่า

9. **สูงกว่าปริญญาตรี** หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก

10. **อื่น ๆ** หมายถึง อาชีวศึกษาระยะสั้น และบุคคลที่สำเร็จการศึกษาที่ไม่สามารถเทียบชั้น เช่น เรียนทางศาสนาอิสลามในโรงเรียนปอเนาะที่ไม่มีการสอนวิชาสามัญ เป็นต้น

5) การศึกษานอกระบบโรงเรียน

หมายถึง การเข้ารับการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ความสามารถสำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หรือเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพหลังออกจากโรงเรียนแล้วหรือสำหรับผู้ที่ไม่เคยเรียนมาก่อน หน่วยงานที่ให้การอบรมอาจจะเป็นหน่วยงานของรัฐบาลหรือเอกชนก็ได้

6) การฝึกอาชีพ

หมายถึง การให้ความรู้หรือเพิ่มพูนความรู้ฝีมือและทัศนคติที่จะทำให้ผู้รับการฝึกฯ สามารถทำงานในสาขาวิชาชีพที่ได้รับการฝึกฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการพัฒนาฝีมือแรงงานด้วย

7) ในรอบ 7 วันก่อนวันสัมภาษณ์

หมายถึง ระยะเวลา 7 วัน นับจากวันสัมภาษณ์ย้อนหลังไป 7 วัน

8) **การทำงาน**

หมายถึง ประเภท ชนิดของงานหรืออาชีพ ที่ผู้นั้นทำอยู่ในระยะเวลาที่กำหนด คือ ในรอบ 7 วัน ก่อนวันสัมภาษณ์ โดยงานที่ทำจะต้องก่อให้เกิดรายได้ หรือเกิดผลผลิต ได้แก่ ค้าขาย ช่างเสริมสวย รับจ้างทั่วไป พนักงานเสริฟ ขับรถส่งเอกสาร ขับรถ/มอเตอร์ไซค์รับจ้าง ฯลฯ

สำหรับผู้ที่ทำงานให้กับธุรกิจของครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือน แม้ว่าจะได้รับหรือไม่ได้รับค่าจ้าง หรือผลกำไรตอบแทนอย่างใด ให้นับว่า "**ทำงาน**"

กรณีที่สมาชิกในครัวเรือนเป็นผู้กำลังเรียน และทำงานช่วยธุรกิจในครัวเรือน ให้พิจารณาจากการมีรายได้ซึ่งเป็นค่าจ้าง/ค่าตอบแทน จากการทำงานเป็นประจำ จึงนับว่าเป็นผู้ "**ทำงาน**"

ผู้มีรายได้จากดอกเบี้ยธนาคาร พันธบัตร เงินปันผลบริษัท เงินบำนาญ หรือผู้มีรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้ ค่าเช่าสินทรัพย์และไม่ได้มีอาชีพอย่างอื่นอีก ถือว่าผู้นั้นไม่ได้ทำงาน

แต่ผู้ที่มีรายได้จากดอกเบี้ยเงินกู้ หรือให้เช่าสินทรัพย์ โดยทำในรูปธุรกิจ ให้ถือว่าผู้**มีงานทำ**

ทั้งนี้ได้จัด "**รหัสอาชีพ**" สำหรับโครงการสำรวจลักษณะทางประชากรและสังคมของชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง พ.ศ.2549 ไว้ในภาคผนวก

9) **อาชีพหลัก**

หมายถึง ประเภทหรือลักษณะของงานในเชิงเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้หรือผลผลิต เช่น ซ่อมเครื่องไฟฟ้า ซ่อมรถจักรยานยนต์ ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้าง ปลูกข้าวเร่ขายหนังสือพิมพ์ รับจ้างทั่วไป เป็นต้น

ถ้าในรอบ 7 วันก่อนวันสัมภาษณ์ มีการทำงานเพียง 1 อาชีพ ให้ถืออาชีพนั้นเป็นอาชีพหลัก แต่ถ้ามีการทำงานมากกว่า 1 อาชีพ ให้ถือการทำงานที่ใช้เวลาทำมากที่สุดเป็นอาชีพหลัก ถ้าใช้เวลาทำงานเท่า ๆ กัน ให้ถือการทำงานที่ทำรายได้สูงกว่าเป็นอาชีพหลัก

10) **อาชีพรอง**

หมายถึง การทำงานในเชิงเศรษฐกิจที่ใช้เวลาทำน้อยกว่าอาชีพหลัก ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 อาชีพก็ได้ (การให้ลำดับความสำคัญของอาชีพรอง ให้พิจารณาเช่นเดียวกับอาชีพหลัก)

11) **รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อสัปดาห์**

หมายถึง "เงินหรือสิ่งของ" ที่ได้รับเป็นค่าตอบแทนจากการทำงานหรือการผลิตเอง หรือจากทรัพย์สิน หรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือเป็นเงินได้หลังหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแล้ว เฉลี่ยต่อสัปดาห์ ได้แก่

1. รายได้ที่เกิดจากการทำงาน หรือการผลิตเอง
   - ค่าจ้าง หรือเงินเดือน (รวมค่าตอบแทนอื่น ๆ ที่ได้จากการทำงาน)
   - รายได้จากการประกอบการค้า การผลิต
2. รายได้จากแหล่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน
   - เงินบำเหน็จ/บำนาญ เงินประโยชน์ทดแทนต่าง ๆ (เกิดอุบัติเหตุ/การเจ็บป่วยจากการทำงาน) เงินชดเชยการออกจากงาน
   - เงินและสิ่งของที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลนอกครัวเรือน/รัฐ/องค์การต่าง ๆ
   - รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ค่าเช่าที่ดิน บ้าน ค่าลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร ดอกเบี้ย
   - การลงทุน (ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน) เช่น การซื้อ/ขายหุ้น การลงทุนแล้วได้รับเงินปันผล ฯลฯ

12) **การย้ายถิ่น**

หมายถึง การย้ายสถานที่อยู่ (ชุมชนอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร อำเภอ ในเขตเทศบาลหรือนอกเขตเทศบาลหรือจังหวัดอื่น ๆหรือต่างประเทศ) จากที่อยู่ครั้งสุดท้ายมายังชุมชนที่เป็นที่อยู่ในปัจจุบัน

กรณีที่ไม่ถือว่าเป็นการย้ายถิ่น คือ การย้ายสถานที่อยู่ภายในชุมชนเดียวกัน

13) **การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน**

หมายถึง การที่บุคคลในครัวเรือนได้สมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยการรวมตัวอาจเกิดขึ้นโดยหน่วยราชการหรือเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเอง เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข สมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น

14) **ลักษณะของที่อยู่อาศัย**

หมายถึง ที่อยู่อาศัยซึ่งจำแนกได้ตามวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ โดยแยกออกเป็น

1. **ตึก** หมายถึง สิ่งปลูกสร้างซึ่งใช้คอนกรีต คอนกรีตบล๊อก คอนกรีตอัดแผ่น อิฐฉาบปูน หรืออิฐไม่ได้ฉาบปูน

2. **ไม้** หมายถึง บ้านที่ใช้วัสดุถาวรส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็งในการก่อสร้าง เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้ตะแบก ไม้แดง เป็นต้น

3. **ครึ่งตึกครึ่งไม้** หมายถึง บ้านชั้นล่างเป็นอิฐฉาบปูน หรือคอนกรีต ส่วนชั้นบนเป็นไม้ หรือส่วนหนึ่งเป็นตึกอีกส่วนหนึ่งเป็นไม้ ในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งบ้านที่ข้างล่างเป็นตึก ข้างบนใช้ฝาเซลโลกรีต

4. **ใช้วัสดุไม่ถาวรในท้องถิ่น**หมายถึง บ้านที่ใช้วัสดุถาวรในการก่อสร้างทั้งหมดหรือส่วนใหญ่

5. **วัสดุใช้แล้ว**หมายถึง บ้านที่ประกอบมาจากวัสดุที่ใช้งานอย่างอื่นมาแล้วมาปะติดปะต่อกัน

15) **สถานภาพการครอบครองที่อยู่อาศัย (บ้าน)**

หมายถึง การที่คนในครัวเรือนอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยนั้น โดยเป็นเจ้าของ เช่าซื้อ เช่าหรืออยู่ในที่อยู่อาศัยนั้นโดยไม่เสียค่าเช่า เพราะเป็นส่วนหนึ่งของค่าจ้างแรงงานหรือเจ้าของให้อยู่เปล่า

1. **เจ้าของ** หมายถึง คนในครัวเรือนนั้นมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย โดยถูกต้องตามกฎหมาย กรณีผู้ซื้อชำระเงินค่าที่อยู่อาศัยแก่ผู้ขายยังไม่ครบ แต่ได้โอนกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยนั้นไปจำนองไว้กับธนาคารแล้วผู้ซื้อผ่อนชำระเงินแก่ธนาคารเป็นงวด ๆ ให้ถือว่าผู้ซื้อเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย

2. **เช่าซื้อ** หมายถึง การซื้อที่อยู่อาศัยโดยผ่อนชำระเงินเป็นรายเดือนหรือเป็นรายงวด ตามสัญญาที่ตกลงกัน เมื่อชำระเงินครบจึงจะได้กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย

3. **เช่า** หมายถึง คนในครัวเรือนนี้อยู่อาศัยโดยไม่ได้เป็นเจ้าของหรือเช่าซื้อ และต้องเสียค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของที่อยู่อาศัย

4. **อยู่โดยไม่เสียค่าเช่า**

ก. เพราะเป็นส่วนหนึ่งของค่าจ้างแรงงาน ได้แก่ บ้านพักข้าราชการ บ้านพักยาม บ้านพักในโรงงาน บ้านพักครู บ้านพักพนักงานรถไฟ บ้านพักทหารและตำรวจ หรือบ้านของเอกชนที่หน่วยราชการ หรือบริษัทเอกชนเช่าเพื่อให้ข้าราชการ หรือพนักงานอาศัย ฯลฯ

ข. ให้อยู่เปล่า หมายถึง การอยู่ ณ ที่อยู่อาศัยแห่งนั้น โดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่าหรือค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น รวมทั้งที่อยู่อาศัยในสำนักงาน หรืออาคารด้วย

ค. เข้ามาอยู่เองโดยไม่ได้รับอนุญาต หมายถึง การที่ครัวเรือนได้บุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยในที่ดินของผู้อื่น โดยมิได้รับการยินยอมจากเจ้าของที่ดินนั้น

16) **สถานภาพการครอบครองที่ดิน**

หมายถึง การที่คนในครัวเรือนมีสิทธิในที่ดิน โดยมีฐานะเป็นเจ้าของ ผู้เช่าซื้อ เช่า หรืออยู่โดยไม่ได้เสียค่าเช่าใด ๆ

1. **เจ้าของ** หมายถึง คนในครัวเรือนนั้นมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดยถูกต้องตามกฎหมาย กรณีผู้ซื้อชำระเงินค่าที่ดินแก่ผู้ขายยังไม่ครบ แต่ได้โอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นไปจำนองไว้กับธนาคารแล้ว ผู้ซื้อผ่อนชำระเงินแก่ธนาคารเป็นงวด ๆ ให้ถือว่าผู้ซื้อเป็นเจ้าของที่ดิน

2. **เช่าซื้อ** หมายถึง การซื้อที่ดิน โดยผ่อนชำระเงินเป็นรายเดือนหรือเป็นรายงวด ๆ ตามสัญญา ที่ตกลงกัน เมื่อชำระเงินครบจึงจะได้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

3. **เช่าที่ดิน** หมายถึงการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในที่ดินของผู้อื่น โดยเสียค่าตอบแทนแก่เจ้าของที่ดิน

4. **ไม่เสียค่าเช่าที่ดิน** หมายถึง เจ้าของที่ดินอนุญาตให้ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยโดยไม่เสียค่าเช่าที่ดิน รวมทั้งการเข้าอยู่ในที่ดินของผู้อื่นหรือที่สาธารณะประโยชน์ โดยมิได้รับอนุญาต

17) **เจ้าของที่ดินหรือบ้าน**

กรณีการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินของผู้อยู่อาศัยเป็น “เช่าที่ดิน” หรือ “ไม่เสียค่าเช่า” ขณะนี้ใครเป็นเจ้าของที่ดินดังกล่าว

1. **ราชพัสดุ** (กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง เป็นผู้ดูแล) หมายถึง ที่ดินของกรมธนารักษ์หรือที่ดินที่อยู่ในความครอบครองของกรมธนารักษ์ ประกอบด้วย

ก. ที่ดินของกรมธนารักษ์ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ บ้านพักของข้าราชการ พลเรือน ทหาร ตำรวจ

ข. ที่ดินซึ่งกรมธนารักษ์ได้ยึดมาจากเอกชน หรือมีผู้ยกให้กรมธนารักษ์ และกรมธนารักษ์ได้ให้เอกชนเช่า เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย

2. **องค์การศาสนา** ได้แก่ ที่ดินที่เป็นของวัด สุเหร่า โบสถ์ และขององค์การพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิทางพุทธศาสนา เป็นต้น

3. **หน่วยงานอื่นของรัฐบาล หรือรัฐวิสาหกิจ** ได้แก่ ที่ดินอื่นของรัฐบาลและที่ดินของรัฐวิสาหกิจ (ยกเว้นในข้อ 1.) ตัวอย่าง เช่น ที่ดินของกรมทางหลวง กรมการปกครอง การรถไฟแห่งประเทศไทย เป็นต้น

4.**เอกชน** ได้แก่ ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน สำหรับที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และคลังข้างที่ นับเป็นที่ดินของเอกชน

5. **อื่น ๆ** หมายถึง นอกเหนือจากที่มิได้กล่าวมาข้างต้น

กรณีการถือกรรมสิทธิ์ในบ้านที่ครัวเรือนอาศัยอยู่เป็น “การเช่า” ให้พิจารณาจำแนกประเภทเจ้าของบ้านเช่า เช่นเดียวกับเจ้าของที่ดินดังกล่าวข้างต้น